ANALIZA FUNKCJONOWANIA BIBLIOTEK NAUKOWYCH W POLSCE – NARZĘDZIE OCENY JAKOŚCI I EFEKTYWNOŚCI BIBLIOTEKI

_Ewa Adaszyńska
Biblioteka Uniwersytecka

Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce[1], w skrócie AFBN to projekt, który powstał dla wypracowania standardów i wzorów funkcjonowania dla polskich bibliotek naukowych. To wewnętrzna inicjatywa środowiska bibliotekarskiego, w której biorą udział biblioteki akademickie rożnych typów: uniwersytetów, uczelni o profilu technicznym, medycznym, rolniczym, ekonomicznym, pedagogicznym i artystycznym. Udział bibliotek jest dobrowolny.

Projekt funkcjonuje od 2001 r. i realizowany jest przez Zespół ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych na podstawie porozumienia o współpracy pomiędzy jego sygnatariuszami[2]. Koordynatorem projektu jest Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu. Koszty administrowania i utrzymania bazy danych oraz opracowania analiz zbiorczych sfinansowało Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Prace zespołu wpisane są do stałych zadań Konferencji Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich[3]. W ankiecie uczestniczy 61 bibliotek naukowych, Biblioteka Uniwersytetu Zielonogórskiego należy do grupy 14 bibliotek uniwersyteckich i jest w projekcie od momentu jego powstania.

Materiał porównawczy oparty jest na danych statystycznych pozyskiwanych corocznie od bibliotek w postaci ankiet, które gromadzone są w bazie komputerowej. Program generuje dane oraz automatycznie oblicza wskaźniki.

Udział w projekcie gwarantuje pełne informacje o funkcjonowaniu bibliotek naukowych w Polsce, tworzy też materiał badawczy do wypracowania standardów oraz statystyk porównawczych np. w określonej grupie, w wybranej kategorii, czy też zestawieniu z bibliotekami europejskimi. Oprogramowanie daje bibliotekom możliwość tworzenia raportów zbiorczych, za poszczególne lata oraz danych dla poszczególnych obszarów działania instytucji. Zawiera ok. 120 wskaźników funkcjonalności, z których większość wyliczana jest automatycznie na podstawie zgromadzonych danych.

Dane statystyczne dotyczą następujących obszarów działalności biblioteki:
_pracowników;
_zbiorów bibliotecznych;
_budżetu;
_infrastruktury;
_udostępniania zbiorów;
_usług informacyjnych;
_dydaktyki bibliotecznej;
_baz danych i publikacji pracowników biblioteki;
_współpracy bibliotek, organizacji imprez, aktywności zawodowej pracowników;
_wybranych wskaźników funkcjonalności.

Ankieta oparta jest na europejskich normach dotyczących międzynarodowej statystyki bibliotecznej, międzynarodowych zaleceniach do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich w mierzeniu jakości i tworzeniu wskaźników funkcjonalności, wykorzystuje też inne dokumenty, m. in. Manifest IFLA (Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich).

W projekt wpisane są następujących zadania:
_pozyskiwanie danych bibliotecznych dla opracowania wskaźników i standardów;
_uporządkowanie danych według zasad ujednoliconej statystyki;
_wytypowanie zestawu wskaźników istotnych dla charakterystyki działalności bibliotek;
_opracowanie metody oceny funkcjonowania bibliotek naukowych;
_systematyczne badania porównawcze wyników analiz i standardów polskich z zagranicznymi;
_opracowywanie i publikowanie rocznych raportów zbiorczych.

Czynny udział bibliotek w projekcie pozwala osobom zarządzającym na:
_uzyskanie automatycznie obliczonych wskaźników;

1 Zob. strona projektu - http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/.

2 W zespole ds. standardów dla bibliotek naukowych udział biorą przedstawiciele bibliotek szkół wyższych i instytucji naukowych: Lidia Derfert-Wolf (UTP - Bydgoszcz), Ewa Dobrzyńska-Lankosz (AGH - Kraków), Marek Górski (Politechnika Krakowska), Artur Jazdon (UAM - Poznań), Maria Sidor (WSB - Nowym Sącz), Aureliusz Potempa (UE - Kraków), Barbara Dybicz (Biblioteka Komunikacyjna MIiR), Mirosław Górny (UAM).

3 Konferencja Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich jest organizacją reprezentującą biblioteki polskich szkół wyższych. Jej celem jest m.in.: wspieranie, rozwijanie, udoskonalanie i promowanie bibliotek szkół wyższych dla dobra publicznego i korzyści społecznych. Zob. strona internetowa KDBASP - http://kangur.uek.krakow.pl/kdbasp/?cat=3.

__przegląd i analizę danych według lat, kategorii pytań czy wskaźników;
__tworzenie różnorodnych zestawień;
__porównywanie własnych rezultatów ze średnią, medianą, wartością minimalną i maksymalną według wybranych kategorii.

Wyniki badań prezentowane w postaci tabel zawierają zbiorcze analizy danych przedstawiające średnie wartości wskaźników funkcjonowania dla poszczególnych obszarów działalności biblioteki: finansów (42 wskaźniki), zbiorów (16), usług (16), pracowników, struktury organizacyjnej i aktywności zawodowej (20), zdalnych usług katalogowych, wydawnictw własnych, współpracy bibliotek, imprez (18), a także dodatkowo 20 ogólnych wskaźników dla poszczególnych typów bibliotek.

Tab. 1 Wybrane wskaźniki dla grupy bibliotek uniwersyteckich za lata 2002–2012[4]

Wybrane wskaźniki funkcjonalności	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Wydatki biblioteki na użytkownika w PL	200	164.8	171.2	173.9	193.2	191.7	226.4	271.1	275.9	271.6	287.2
Wydatki na zakup zbiorów na użytk. w PL	39.5	50.2	39.4	41.6	42.5	37.3	47.16	49	45.2	42.83	43.2
Budżet biblioteki jako % budżetu uczelni	4.96	4.6	4.2	3.9	3.0	3.9	3.36	3.54	3.21	3.01	3.18
Zarejestrowani użytkownicy uczelni jako %	84.4	75.8	79.4	93.1	89	71.2	82.2	84.9	84.2	93	72
Liczba wol. (jedn. oblicz. na 1 użytkownika)	37.8	32.1	34.1	35.1	40.1	39.9	43.1	43.7	42.6	46.8	47.8
Liczba wol. nowych nabytków (książek-zakup) na użytkownika	0.1	0.18	0.17	0.18	0.23	0.19	0.24	0.22	0.29	0.25	0.23
Wydatki na książki drukowane jako % wydatków na zbiory ogółem	-	-	-	-	-	-	-	24.7	46.7	35,7	40
Wydatki na zbiory elektroniczne jako % wydatków na zbiory	-	-	-	29.1	34.1	31.8	30.2	37.5	24.7	23.4	28.6
Liczba użytkowników na pracownika biblioteki	293	339	366	340	312	308	289	271	277	257	240
Powierzchnia biblioteki na użytkownika	0.35	0.27	0.26	0.27	0.34	0.41	0.43	0.43	0.47	0.48	5
Liczba użytkowników na miejsce pracy w bibliotece	78.3	63.6	67	64.5	68.3	66.9	61.9	58.6	54.6	48.9	45
Liczba odwiedzin w czytelniach na użytkownika	-	-	-	3.9	4.1	5.8	5.1	4.9	5.4	6.4	7.3
Liczba wypożyczeń na zarejestrowanego użytkownika	6.8	8.9	9.5	8.4	9.1	8.5	9	9.8	8	8.1	10.2
Aktywność wykorzystania zbiorów	0.56	0.86	0.91	0.54	0.74	0.82	0.71	0.59	0.63	0.52	0.5
Pracownicy z wyższym wykształceniem bibliotekarskim jako % ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej	31.4	47.2	46.3	32.0	32.3	43.3	41.8	45.2	52.5	53.3	56.1
Pracownicy obsługi użytkowników (inform. naukowa, magazyny, udostępnianie) jako % ogólnej liczby prac. działalności podst.	-	-	-	48.2	51.8	51.85	50	49.3	63.23	56.9	56.6
Przyrost zbiorów (książki)	-	14771	14527	11158	13704	16545	22887	23687	16618	14922	15115
Liczba użytkowników na stację roboczą z dostępem do Internetu	-	-	1074	1169	953	706	751	656	442	413	262
Liczba vol. książek w wolnym dostępie jako % ogólnej liczby vol. książek	8.7	6.5	7.4	6.6	10.5	10.7	11.9	11.9	13.6	17.1	17.7
Czas przysposobienia dokumentu (dni)	11	30	30	30	30	14	14	14	15	14	14
Liczba godzin (w tygodniu), w których dostępne są usługi biblioteczne	67	65	65	62	64.5	66	64	65	66	63	64

4 http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/.

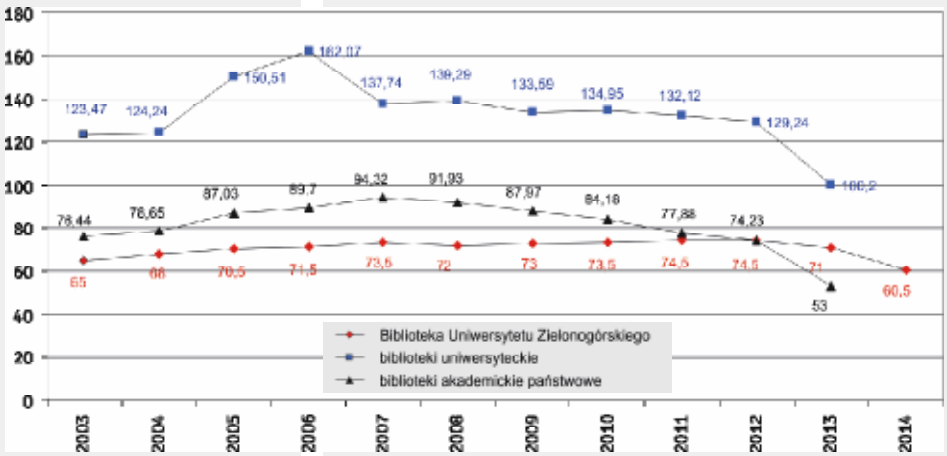

Rys. 1
Liczba pracowników bibliotek w etatach w latach 2003–2013

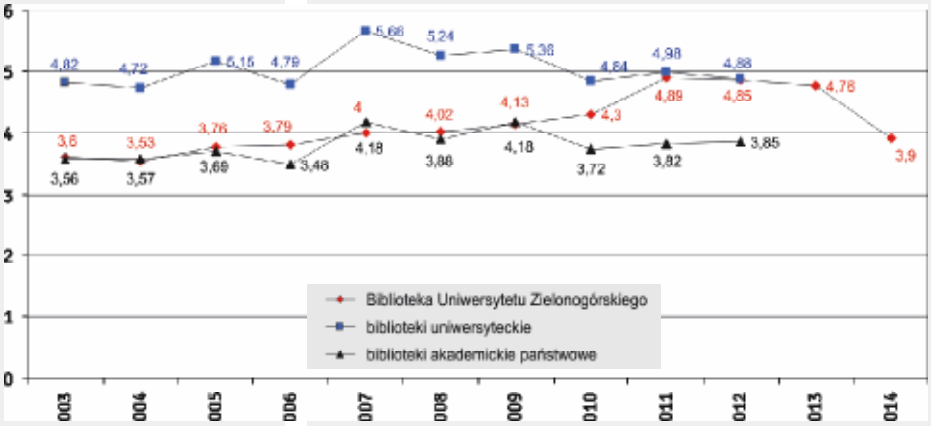

Rys. 2
Liczba pracowników biblioteki jako procent ogólnej liczby pracowników uczelni w latach 2003–2014

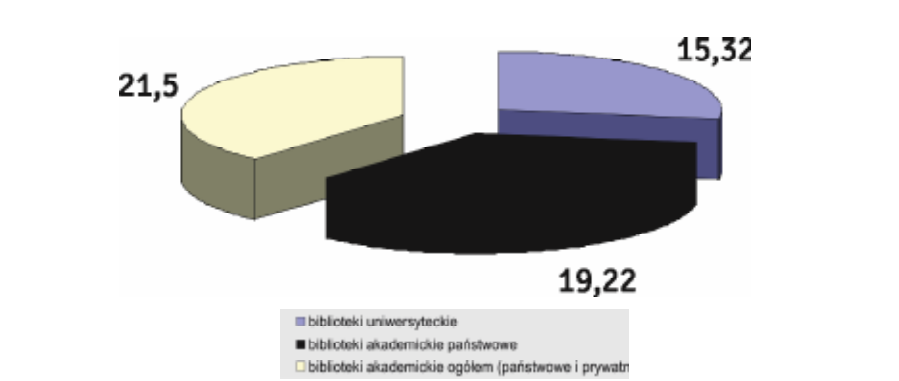

Rys. 3
Wydatki na funkcjonowanie bibliotek ogółem w 2012 – dane uśrednione

Wskaźniki funkcjonalności mogą służyć w zarządzaniu biblioteką, w planowaniu lub prognozowaniu jej rozwoju, w zwiększeniu efektywności, porównaniu z innymi bibliotekami, w ocenie usług bibliotecznych, w lepszym wykorzystaniu personelu oraz środków finansowych.

Dane ankietowe można wykorzystać do tworzenia różnorodnych wykresów porównawczych dla władz uczelni oraz do własnych potrzeb analitycznych i badawczych. Dane można porównywać w obrębie roku, wybranych okresów, poszczególnych obszarów działalności biblioteki, a także grup bibliotek (rys. 1, rys. 2, rys. 3).

Od 2013 r. analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce jest częścią projektu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich pod nazwą Obserwatorium bibliotek: analiza funkcjonowania bibliotek, finansowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Projekt ten objął trzy grupy bibliotek: szkół wyższych, które zajmują się efektywnością bibliotek i gromadzą statystykę od 2002 r. oraz bibliotek publicznych i pedagogicznych, które zajmują się tymi zagadnieniami od 2010 r. Podstawą współpracy jest list intencyjny zawarty pomiędzy SBP a konferencjami dyrektorów bibliotek akademickich szkół polskich oraz wojewódzkich bibliotek publicznych, i bibliotek pedagogicznych. Partnerem wspierającym SBP w realizacji projektu jest Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, która utrzymuje powstałą w ramach AFB bazę - danych statystycznych i wskaźników funkcjonalności[5]. Projekt realizuje zespół

5 Zob. strona projektu http://afb.sbp.pl/strona-glowna

badawczy przy udziale bibliotek [6]. Celem Obserwatorium bibliotek jest opracowanie i wdrożenie jednolitych metod oraz narzędzi systematycznej oceny działania bibliotek opartych na analizie i porównaniu danych statystycznych oraz wskaźników funkcjonalności w obrębie poszczególnych typów bibliotek, a także badania satysfakcji odbiorców usług bibliotecznych. Porównanie liczby pracowników bibliotek w etatach w latach 2003-2014.

Projekt oparty będzie na nowszym oprogramowaniu, które pozwoli na automatyczne przetwarzanie danych dla własnych potrzeb bibliotekom uczestniczącym.

Analiza Funkcjonowania Bibliotek może być uzupełniona ankietą dotyczącą badania satysfakcji usług bibliotecznych przygotowaną przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich o ocenę czytelników. Dane z ankiety przeprowadzonej wśród użytkowników Biblioteki Uniwersytetu Zielonogórskiego zastaną zaprezentowane po dokładnej analizie.

6 W zespole uczestniczą Lidia Derfert-Wolf – kierownik zadania, Artur Jazdon - dyrektor Biblioteka UAM w Poznaniu - współorganizatorzy Analizy Funkcjonowania Bibliotek Naukowych, a także przedstawiciele Biblioteki Narodowej oraz bibliotek publicznych i pedagogicznych.

SPROSTOWANIE

W ostatnim numerze Miesięcznika (nr 3 (223) marzec 2015 r.) błędnie został wydrukowany tytuł artykułu autorstwa Ewy Adaszyńskiej, a dotyczącego Biblioteki Uniwersytetu Zielonogórskiego. Tytuł powinien brzmieć: ACADEMICA, a nie jak napisaliśmy Nowy wykaz czasopism punktowanych. Autorkę i czytelników przepraszamy za pomyłkę.

Redakcja

LAURY NAUKOWCA

Parlament Studencki Uniwersytetu Zielonogórskiego po raz pierwszy przyznał ***Laury Naukowca*** wyróżniającym się kołom naukowym. Uroczysta gala odbyła się 29 kwietnia 2015 r. w Lubuskim Teatrze. Koła naukowe zostały nagrodzone w siedmiu kategoriach. Specjalną statuetką wyróżniono także dwoje najlepszych opiekunów naukowych. Studenci przyznali również 4 nagrody honorowe, między innymi jedną z nich odebrał prorektor ds. studenckich, prof. Wojciech Strzyżewski.

Patronat honorowy nad galą *Laur Naukowca* objęli: Rektor Uniwersytetu Zielonogórskiego – prof. dr hab. inż. Tadeusz Kuczyński, Wojewoda Lubuski – Katarzyna Osos oraz Marszałek Województwa Lubuskiego – Elżbieta Anna Polak.

MIĘDZYNARODOWY PROJEKT ROKU:

- **Koło Naukowe OST-WEST Management** za Międzynarodowe Warsztaty Naukowe OST-WEST Management 2014: Wűrzburg 9-11 kwietnia 2015 r.; Lubiatów 23-24 czerwca 2015 r. Współpraca z Fachhochszule Wűrzburg-Schweinfurt

ROZWÓJ KULTURY:

- **Koło Młodych Romanistów** za Międzynarodowe Dni Frankofonii

MOBILNOŚĆ STUDENCKA:

- **Europejskie Forum Studentów AEGEE Zielona Góra** za Międzynarodową Konferencję *Network Meeting „Back to the roots - find your child"*

AKTYWNOŚĆ ARTYSTYCZNA:

- **Koło Animatorów Kultury „Mrowisko"** za projekt naukowo-artystyczny *„Akademia Twórczego Rozwoju"*

INNOWACYJNY PROJEKT ROKU:

- **Akademicki Związek Motorowy** za innowacyjny projekt wielofunkcyjnego wózka inwalidzkiego

SPOŁECZNY PROJEKT ROKU:

- **Studenckie Koło Naukowe „Kooperacja"** za imprezę Dzień Dziecka dla dzieci przebywających z matkami w Zakładzie Karnym w Krzywańcu

EFEKTYWNY WARSZTAT:

- **Koło Naukowe Info Arche** za dwuetapowy kurs obsługi komputera dla słuchaczy Zielonogórskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku

OPIEKUN ROKU:

- dr Krystyna Walińska, opiekun Koła Naukowego Biologów
- Zdzisław Wałęga, opiekun Akademickiego Związku Motorowego

NAGRODA HONOROWA

- prof. dr hab. Wojciech Strzyżewski – prorektor ds. studenckich
- mgr inż. Elżbieta Kaźmierczak – kierownik Działu Spraw Studenckich
- mgr Katarzyna Litwin – zastępca kierownika Działu Spraw Studenckich
- prof. dr inż. Sylwio Simon – Branderburgische Technische Universitet Cottbus

esa